

J'élargis, donc je suis... *

Over de uitbreiding en het bestaan van de NAVO

Georges Spriet en Ludo De Brabander

Algemeen secretaris van vzw Vrede - medewerker van vzw Vrede en VODO (Vlaams Overleg Duurzame Ontwikkeling)

Met de val van het IJzeren Gordijn was iedereen ervan overtuigd dat ook de militaire bondgenootschappen uit de Koude Oorlog zouden verdwijnen. In het geval van het Warschaupact klopte die overtuiging ook. Maar ze hield geen rekening met het Amerikaanse politiek, militair en industrieel complex. Hoewel de uitbreidingsplannen naar Oost- en Midden-Europa de kansen op een nieuwe Koude Oorlog doen toenemen, is er nauwelijks iemand in de Belgische politieke wereld die zich daarbij vragen stelt. Het NAVO-discours wordt zonder meer geslikt. Met deze bijdrage willen wij niet alleen de uitbreiding, maar ook het instituut NAVO zelf in vraag stellen.

In NAVO-kringen worden nogal wat argumenten op tafel gegooid om de uitbreiding van de NAVO te rechtvaardigen. Er wordt een beroep gedaan op allerlei waarden, handig verpakt in een met symbolen beladen vertoog. NAVO-secretaris-generaal Javier Solana bijvoorbeeld schrijft dat de uitbreiding van de NAVO een "natuurlijk onderdeel is van een veel breder proces van Europese integratie, een manier om nieuwe democratieën te versterken en vertrouwen in hun toekomst te geven en hun het gevoel te geven dat zij erbij horen" [1]. Volgens de voorzitter van de Noord-Atlantische Assemblée, senator William V. Roth, is de belangrijkste winst die de uitbreiding ons oplevert "het verdwijnen van het 'niemandslaan', dat zoals de geschiedenis leert, een bron van instabiliteit en onveiligheid is". De uitbreiding van de NAVO is in zijn ogen een "bevestiging van de geest en doelstellingen van de NAVO als bondgenootschap van gelijkgezinde naties, dat open staat voor allen die haar elementaire waarden en beginselen onderschrijven en

hooghouden". Hij schrijft dit in een artikel met een titel die als volgt begint: "Een nieuwe scheppingsdaad..." [2]. En volgens een correspondent van het weekblad *Die Zeit* vormt de "progressieve betrokkenheid van deze landen (Rusland en de Oost-Europese landen die vooralsnog geen perspectief hebben op toetreding) bij de NAVO een natuurlijk onderdeel van de Europese veiligheid" [3].

Hét NAVO-discours kan kort worden samengevat: de NAVO verenigt de landen die elementaire waarden als mensenrechten, democratie en veiligheid hoog in het vaandel dragen. Voor de val van de Muur werden deze beginselen rechtstreeks bedreigd door de Sovjetunie. Deze dreiging heeft nu plaats gemaakt voor het gevaar van een instabiel Midden- en Oost-Europa. De NAVO heeft als opdracht de eigen "interne stabiliteit uit te dragen naar aangrenzende gebieden" [4]. Dit kan op twee manieren: primo door het uitbreiden van de NAVO naar Midden- en Oost-Europa, secundo door het aanbieden van diensten aan de internationale gemeenschap (VN, OVSE, ...), die de NAVO machtigt om met militaire druk te zorgen voor vredeshandhaving en crisisbeheersing in en buiten Europa.

We stellen ons hierbij drie vragen. Ten eerste, in hoeverre stemt het beeld van een NAVO als een conglomeraat van stabiliteit en democratische waarden overeen met de werkelijkheid? Ten tweede, is de NAVO-uitbreiding inderdaad de logische stap op weg naar veiligheid en stabiliteit? Ten slotte, kan en mag de NAVO 'vredesoperaties' uitvoeren in dienst van de 'internationale gemeenschap' en wat is dan nog de taak van de OVSE (Organisatie voor Veiligheid en Sa-

* Ik breid uit, dus ik besta...

menwerking in Europa) die door de NAVO op de achtergrond wordt geduwd?

Veiligheid en stabiliteit?

Voor een antwoord op de eerste vraag spreekt het voorbeeld van Turkije voor zich. Voor de val van het IJzeren Gordijn was dit land niet alleen een essentiële NAVO-schakel aan de zuidflank van de Sovjetunie, maar ook een belangrijke springplank voor de oliebelangen in het Midden-Oosten. Tijdens de tweede Golfoorlog stelde Turkije gewillig zijn vliegtuigbases en bijbehorende logistiek ter beschikking voor luchtoperaties tegen Irak. Anno 1997 spelen oliebelangen meer dan ooit een belangrijke rol. Door het uiteenvallen van de Sovjetunie ligt Turkije niet alleen geostrategisch, maar ook cultureel aan de poort van nog een ander immens oliegebied, namelijk in de Kaukasus en Centraal-Azië. Dat is ook de reden waarom Turkije op zoveel goodwill van het westen kan rekenen, hoewel het Turkse leger, met o.a. Amerikaanse en Duitse wapens, een vuile oorlog voert tegen de Koerden. Rond de jaarlijkse lente-offensieven van het Turkse leger tegen de PKK, sedert enkele jaren tot diep op het Iraaks grondgebied, komt er nauwelijks protest. Nu houden de VS en Israël samen met Turkije gezamenlijk manoeuvres, hoewel het Turkse leger en veiligheidstroepen door mensenrechtenorganisaties genoemd worden in massale schendingen van de mensenrechten. Is hier ook maar een beetje sprake van democratische waarden? En kunnen we hier spreken van interne NAVO-stabiliteit? Neen, als het erop aankomt sluit Washington de ogen en geniet het ondertussen van miljardencontracten voor wapenleveringen aan Turkije. Zo staan bij de uitbreiding van de NAVO niet democratie en stabiliteit, maar economie en politieke macht bovenaan de agenda. De uitbreiding van vandaag moet het leiderschap van de VS trachten te verzekeren in de directe wingewesten van het economische Europa. Om Moskou te paaien worden er klinkende volzinnen gespuid: er zou geen noodzaak bestaan om in de nieuwe lidstaten nucleair arsenaal te installeren. Een echt sluitende garantie komt er echter niet. Het is alvast opvallend dat de kandidaten op de NAVO-lijst precies dezelfde zijn als

de top 3 voor de (latere) uitbreiding van de Europese Unie.

Militaire logica

Daarmee zijn we bij de tweede vraag? Komt de uitbreiding van de NAVO de veiligheid ten goede? Dat valt ernstig te betwijfelen. Door snel de rijkste landen (Tsjechië, Polen, Hongarije en misschien Slovenië en Slowakije) uit Midden-Europa op te nemen, creëren we verdeeldheid in de regio. Allicht zullen we in Rusland wel de Jeltsin-fans kunnen omkopen met een (tweede-rangs)ticket voor de club van de 7 rijkste landen; maar de rest van het politieke spectrum (van links tot rechts) blijft het als een vijandige daad zien, iets wat in het westen stevast wordt ontkend. De kandidaat-leden verantwoorden hun aanvraag ondermeer precies uit angst voor hun veiligheid, hoe dan verklaren dat de uitbreiding niet tegen Moskou zou zijn gericht? Deze uitbreiding is een vernieuwde vorm van blokken, geënt op een militair begrip van vrede en veiligheid. Kan het ook anders?

De NAVO is en blijft in de eerste plaats een militair orgaan. De vredesbeweging heeft zich steeds verzet tegen een veiligheidsbeleid dat op militaire leest is geschoeid. De militaire logica is op confrontatie en niet op samenwerking gebaseerd. Dat denken heeft de NAVO nooit verlaten. Toen het voortbestaan van de NAVO nog niet verzekerd was, werd koortsachtig gezocht naar een nieuwe vijand. Onze eigenste Willy Claes meende toen als NAVO-secretaris-generaal te moeten stellen dat dit de islam moest worden. Vandaag ziet men een potentiële dreiging opdemen uit het weinig stabiele Oost-Europa. Morgen zal dat de derde wereld zijn, als de mensen van daar wanhopig aan onze poorten zullen staan drummen. Maar wapengekletter zal aan deze 'bedreigingen' geen einde maken. Alleen een echt veiligheidsbeleid kan de oorzaken van die dreiging wegnemen. En zo'n beleid is veel complexer. Meer en meer mensen op deze aardbol leven onder de armoedegrens, het consumptiepatroon van het noorden zorgt tegelijk voor een toenemende ecologische druk. De Golfoorlog was een oorlog om olie, om schaarse grondstoffen. De NAVO zal nooit in staat zijn hierop een

antwoord te formuleren. Deze aspecten van veiligheid verdienen een veel bredere aandacht dan de huidige, enge opvatting van militaire veiligheid [5].

NAVO-OVSE

Als er in Midden- en Oost-Europa al sprake is van weinig stabiliteit, dan heeft dat in eerste instantie te maken met het feit dat acht jaar na de val van de Muur de sociaal-economische verwachtingen van het merendeel van de mensen niet zijn ingelost. Het is dan wel bijzonder cynisch dat diezelfde bevolking nu middelen moet ophoesten om de uitbreiding van de NAVO mogelijk te maken. De westerse wapenproducenten klinkt het echter als muziek in de oren. We kennen de druk vanuit Evere en Casteau om de huidige NAVO-leden in een technologische wapenwedloop te storten [6]. Maar welke immense markt tekent er zich niet af als hele naties hun arsenaal volledig zouden moeten ombouwen naar NAVO-normen?

De nieuwe NAVO-leden zullen alleszins 15% van de uitbreidingskosten moeten dragen. De NAVO zelf en de meeste partners hebben overigens geen duidelijke kostenanalyse gemaakt - er kunnen dus nog onaangename verrassingen volgen. Maar als er al ramingen worden gemaakt, zijn ze politiek geïnspireerd. De schattingen van het Pentagon (25 tot 35 miljard \$, de volgende 12 jaar) zijn, dixit defensiespecialisten, veel te laag en moeten in eerste instantie het Amerikaanse Congres en Rusland paaien [7].

Ondertussen moet de OVSE zich tevreden stellen met een figurantenrol. Nochtans is de OVSE, met 55 aangesloten landen (waaronder ook Canada, de Verenigde Staten en Rusland) de grootste pan-Europese organisatie voor kwesties van veiligheid.

De verschillen tussen NAVO en OVSE zijn duidelijk. De OVSE heeft het enorme voordeel politiek te functioneren en niet op basis van militaire dominantie. De OVSE is bovendien een permanent forum voor dialoog over veiligheid in Europa tussen alle betrokkenen. Belangrijk is dat Rusland hier een plaats heeft en nauw betrokken kan worden bij het overleg over veiligheidskwesties. De OVSE is ook meer dan de NAVO de

plaats voor besprekingen over wapenbeheersing en ontwapening. Militaire belangen zijn hier veel minder prominent aanwezig. Door haar samenstelling en inhoud is de kans op een definitieve ontmanteling van kernwapens heel wat groter, omdat de oude doctrine van wederzijdse afschrikking vervalt. Ten slotte zou de OVSE een geschikt orgaan kunnen zijn om aan conflictbemiddeling en -preventie te doen. Zo hebben nu reeds verschillende OVSE-missies hun nut bewezen op vlak van preventieve diplomatie.

Jammer genoeg houden de meeste politici, ook ter linkerzijde, er een andere mening op na. Getuige de interpellatie van Dirk Van der Maelen (SP) in de Commissie voor de Buitenlandse Betrekkingen: crisismanagement, peace keeping, nucleaire non-proliferatie en wapenreducties horen allemaal thuis onder de NAVO-paraplu of in een soort gezamenlijke NAVO-Rusland-Raad. "Naast de militaire aspecten moet de NAVO-Rusland-Raad ook gaandeweg worden uitgebouwd als een instrument om de politieke aangelegenheden in de NAVO zelf en tussen de NAVO en andere landen te regelen. Die raad moet het kerninstrument worden van de militaire relaties met Oost- en Centraal-Europa en moet het politieke overlegorgaan worden", aldus Van der Maelen [8]. Toch stelt hij net daarvoor dat het behoud van de OVSE niet alleen de moeite waard is, maar zelfs moet worden versterkt. Bij pro-NAVO-uitbreiders zie je dergelijke lippendienst aan de OVSE voortdurend opduiken. Tegelijk ontnemen zij in de praktijk diezelfde organisatie alle mogelijkheden om een rol van betekenis te vervullen. Vandaag moet de OVSE het stellen met een fractie van de middelen van de NAVO. Een gedroomd gegeven om achteraf deze organisatie als ongeschikt te verklaren en definitief op te doeken, of zoals het vandaag gebeurt, de OVSE voor de kar te spannen van de NAVO.

Door de OVSE om te bouwen tot een doorgeefluik van militair uit te voeren operaties is een gedroomd alibi ontstaan om ook buiten de verdragszone op te treden. Dit maakt haar tot een geschikt instrument om de politiek van enkele westerse machten verder te legitimeren. In heel dat proces past ook het herschrijven van de slotacte van Helsinki. Toen heette het nog dat elke

natie recht had op een eigen (politiek-economische) ontwikkeling. Sedert de top van Parijs ('90) zijn veiligheid en samenwerking vastgeklonken aan de vrije markt. Terwijl precies de kapitalistische vrije markt oorzaak is van uitstoting, dominantie, sociale en ecologische afbraak, kortom: onveiligheid bevordert.

De uitdaging bestaat erin dit proces een halt toe te roepen en de OVSE de kans en bevoegdheid te geven over een veiligheidspolitiek als onderdeel van een breed veiligheidsconcept, waarin sociale, culturele en ecologische principes voorop staan. Een breed veiligheidsconcept dat stoelt op politieke, maar ook op economische democratie.

Hoog tijd dus dat de discussie in dit land over de NAVO en de uitbreiding ervan hoog op de politieke agenda wordt geplaatst. Een brede maatschappelijke discussie is nodig en wenselijk al was het maar om deze militaire verdragsorganisatie uit de gesloten sfeer te halen. De NAVO is allesbehalve een democratische instelling. Parlementaire controle (tenzij dan nep-controle) is niet voorhanden. De structuur van het bondgenootschap laat dat ook niet toe. Dat moet ons aan het denken zetten. Het Belgische parlement had zich minstens wat actiever kunnen opstellen. Nu loopt

het parlement het risico eens te meer een ratificeringsmachine te zijn van een kant en klaar verpakt programma. Deze sluipende besluitvorming inzake veiligheidsbeleid is gevaarlijk. We leggen zo essentiële beslissingen over oorlog en vrede grotendeels in handen van militaire besluitvormingsorganen.

- [1] Javier Solana, Voorbereidingen op de top van Madrid. In: *NAVO-kroniek*, nr. 2, maart '97.
- [2] William V. Roth jr., Een nieuwe scheppingsdaad: de parlementaire dimensie van de NAVO-uitbreiding. In: *NAVO-kroniek*, nr. 2, maart '97.
- [3] Christoph Bertram, Waarom de NAVO moet uitbreiden. In: *NAVO-kroniek*, nr. 2, maart '97.
- [4] Erik Derycke, België's bijdrage tot de veiligheid in het Euro-Atlantische gebied. In: *NAVO-kroniek*, nr. 6, november '96.
- [5] Een aanrader voor veiligheidsarchitecten: lees het ENDP (VNI-ontwikkelingsprogramma)-rapport van 1994 er eens op na. Daarin wordt een interessante analyse gemaakt van het brede begrip 'menselijke veiligheid'.
- [6] Volgens een eind vorig jaar gepubliceerd NAVO-rapport besteedt België veel te weinig aan de vernieuwing van de uitrusting van de strijdkrachten. Javier Solana zelf heeft dit eerder dit jaar tijdens het zogenaamde 'grote nationale debat over de toekomst van het leger' herhaald en gepleit voor een verhoging van het defensiebudget.
- [7] *The International Herald Tribune*, 30 april 1997.
- [8] *Verslag van de Commissie voor de Buitenlandse Betrekkingen*. Openbare zitting van dinsdag 4 maart 1997. Document C293, blz. 9.